

представники вищезгаданих організацій, а від колективу Вінницького обласного краєзнавчого музею надійшла скорботна телеграма.

Світла пам'ять про Олександра Івановича Мінжуліна — відомого вченого і педагога, невтомного трудівника — назавжди залишиться в серцях усіх його друзів та шанувальників.

Петро Нестеренко,
кандидат мистецтвознавства

Юрій Рубашов

*заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри рисунка НАОМА*

Чорно-біле мереживо Якова Гніздовського

Анотація. Автор статті знайомить читача з життям і творчістю відомого американського художника українського походження Якова Гніздовського

Ключові слова: еміграція, дереворит, митець, Нью-Йорк.

З Яковом Гніздовським, відомим американським художником-графіком, я позаочі познайомився наприкінці 70-х за досить несподіваних обставин. Мій добрий знайомий, шанований український дипломат, привіз мені з Нью-Йорка чималенький пакунок художніх матеріалів. Штихелі, голки, гладилки для офорта, аерограф, компресор та багато інших важливих дрібничок. А також каталоги дереворитів майстра, книгу про його творчість, власноруч надруковані афіші та вітальну листівку метра на мою адресу з побажаннями творчих успіхів.

Цей мистецький реманент порадив і допоміг придбати особисто Яків Гніздовський, дізнавшись про молодого колегу з далекої України.

Народився Яків Гніздовський 27 січня 1915 р. в селі Пилипче Борщівського повіту на Поділлі (нині Борщівський р-н Тернопільської обл.) в родині дякона місцевої церкви Якова Гніздовського і Марини Кубей. Він був у сім'ї найменшою шостою дитиною. Родина не бідувала, діти мали змогу вчитися. Після сільської школи в Пилипчому, гімназія в містечку Чортків і, на догоду батькові, Львівська духовна семінарія. Яків мав природний хист до малювання і за нагоди брався за олівець чи фарби.

Брав участь у виставках львівських художників. Успішними ті намагання назвати важко. Юнак розумів, що йому бракує професійної художньої підготовки і конче необхідно навчатися.

У 1938 році Гніздовський їде до Варшави та вступає до Академії мистецтв. У вересні наступного року академію закрили. Війна. Якову вже не

судилося повернутись в Україну. Він подався на Захід, до Італії. Проте затримавшись у Римі не вдалося. Не без труднощів перебрався до Хорватії, де був зарахований до Загребської Королівської вищої школи мистецтв і ремесел. Саме тут майбутній художник системно і фахово опанував ази живопису і скульптури, розширив своє уявлення про можливості образотворчого мистецтва.

У березні 1945 року Яків Гніздовський опинився в американській зоні окупації, в таборі для переміщених осіб поблизу Мюнхена. Далі — чотири важкі роки у зруйнованій війною країні. Співробітничав з виданнями української громади Південної Німеччини, зокрема з відомим часописом «Арка». Яків не мав досвіду роботи в графічних техніках (у загребській школі не було відповідного відділення). Проте це не зупиняло художника. «Мені завжди подобалося чорне і біле» — згадував Гніздовський. Подобався процес відтворення зображення. Полірована поверхня дошки і мереживо заглиблень. Загадкова піктограма, чорна фарба і відбиток. Своїм мистецьким наставником Яків вважав Дюрера. Його вплив простежується в подальшій творчості майстра. А ще — китайський традиційний живопис та японська класична ксилографія. «Мій мистецький ідеал поділився на три частини і знадобилося багато часу, щоб звести все до купи» — писав Гніздовський. Він наполегливо шукав свою художню мову. Бракувало інформації, відповідних матеріалів та практики. Під час роботи над дереворитами він щодня стикався з новими труднощами. Кидав графіку, брався за живопис, потім знову до естампа. Болісно відчував, що втрачає час і можливості. Якова вже нічого не тримало в повоєнній Європі і 1949 року він сідає на океанський лайнер в порту Бремена та вирушає до країни сподівань і великих можливостей — до Америки.

«Було марно сподіватись, що морська хвороба витіснить мої вагання, які згодом вирости до кризової

Я. Гніздовський. Червона капуста.
Дереворит. 45,5×45,5. 1971

Я. Гніздовський. Кіт.
Дереворит. 26,5×24. 1968

пропорції», – згадував Гніздовський. Цілковита непевність у подальших кроках. Проте – минулося. решті-решт, він в Америці і доля його не зрадить. Яків оселився в місті Сент-Пол, столиці північного штату Міннесота, де отримав роботу у великій рекламній компанії “Браун енд Біглоу”. Вперше отримав зарплату та сплатив податок. Після поневірянь в Європі відчув таку необхідну йому стабільність. Минув рік. Робота в офісі не приносила задоволення. Це був найскладніший період в його житті. Художник прагнув іншого – належати лише своєму мистецтву, хоча розумів, що таким чином руйнує необхідну йому внутрішню рівновагу.

Одного разу, за обідом у міському ресторанчику Гніздовський помітив, як у молодій пані за сусіднім столиком із сумочки випав на підлогу якийсь папірець. Яків галантно підняв його. Вона подякувала, почалася розмова. Паперовим аркушем виявилася анкета для бажаючих взяти участь у виставці графіки, а незнайома – колегою, художницею. В цій дивній історії була ще одна обставина – у жінки виявилася зайва анкета, яку з вдячністю отримав збентежений художник.

Виставка відкрилася в Інституті мистецтв міста Мінеаполіс. На великий подив Якова, два його дереворити потрапили до експозиції, а один з них – під назвою «Кущ» – отримав другу премію. Кілька тижнів потому його полотно «Яйця» отримало другу премію на щорічному ярмарку штату Міннесота, де одним із членів журі виставки був відомий американський художник Ясуо Кунійоші. На роботи Гніздовського звернула увагу місцева преса і телебачення.

«Ці несподівані обставини пробудили моє на той час майже сплячє бажання стати незалежним художником», – згадував митець. – «Врешті-решт, я зрозумів, що мені тридцять п’ять років і що я або зараз, або ніколи повинен зробити крок...». Гніздовський звільнився з роботи, незважаючи на нещодавне підвищення зарплати, і, не без вагань, прийняв ризиковане рішення – Нью-Йорк.

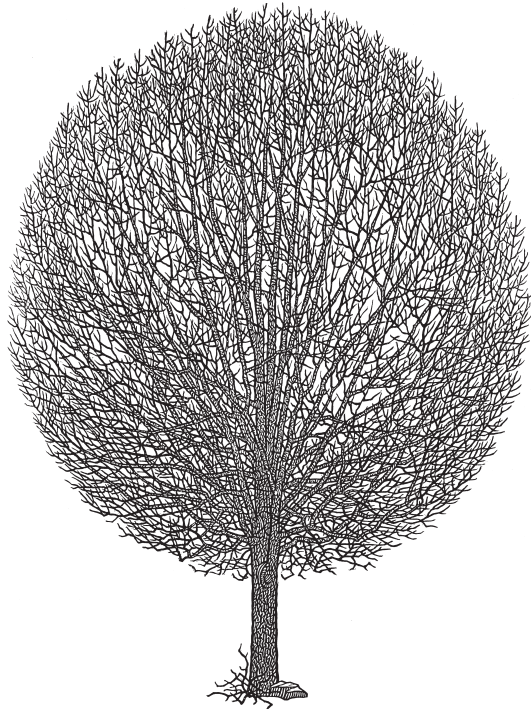
Проблеми почалися ледь художник зійшов з потяга. Величезне і чуже місто. Нікого не цікавили газетні вирізки про творчі успіхи Гніздовського

в минулому. Невеликі фінансові заощадження швидко закінчилися. Недосконала англійська. Гніздовський спробував зареєструватися у службі допомоги з безробіття, проте марно. За законами штату, на допомогу могли розраховувати тільки ті особи, котрих було звільнено. Митець опинився в дуже скрутній ситуації.

То була осінь 1950 року. Велика кімната неподалік Центрального парку стала йому не по кишені. Художник переїхав до маленького помешкання без опалення у західному Бронксі. Творча невизначеність і матеріальне становище травмували психологічно, проте Гніздовський не втрачав надії. Попри численні негаразди, він вперто намагався жити тільки мистецтвом.

«Моєю метою на той час було не удосконалювати техніку дереворізу, а навпаки...» – писав Гніздовський. Він свідомо нехтував технологією друку. Недовершеність мала стати стилем. «Я вважав себе дослідником, а досліднику і не потрібні гладенькі дошки» – розмірковував художник. Згодом зрозумів – помилявся. Знову болісні вагання наодинці з величезним містом. Він свідомо почав експериментувати у різних напрямках, маючи за мету переконати себе у хибності кожного і, таким чином, знайти свій шлях, свою художню стилістику. Гніздовський пішов від зворотного – відкидав, на перший погляд, перспективні стильові вирішення, щоб у сухому залишку визначилася, тільки йому притаманна, творча індивідуальність.

«За іронією долі я знайшов її так близько, що мені стало соромно, що в мене забрало стільки часу і коштувало стільки зусиль. Я знайшов її у власній кімнаті, коридорі, тротуарі, газоні перед будинком, в якому я жив», – писав художник. Проблема особистої творчої індивідуальності, яка упродовж багатьох

Я. Гніздовський. Дерево без листя.
Дереворит. 53,3×43,2. 1965

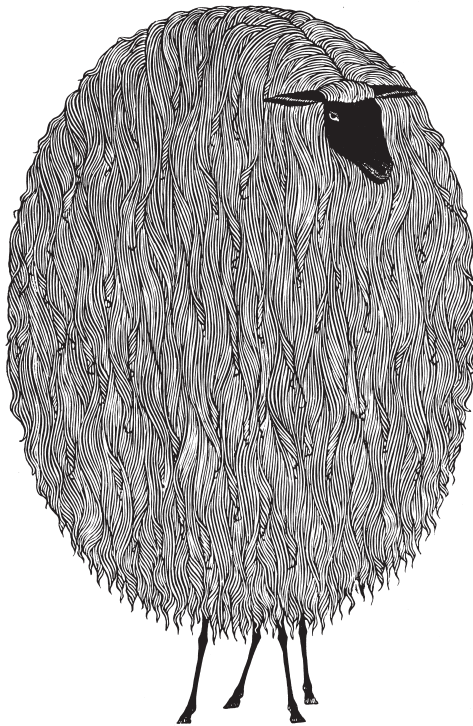
років мучила художника, відійшла на другий план. Ще одна обставина додала майстрові оптимізму: у 1954 році Гніздовський отримав громадянство США.

Липень 1956 року. Яків Гніздовський в Парижі. Зупинився в Українсько-модомі. Згодом перебрався в студію — допомогла українська громада. Працював переважно олією. Кілька успішних персональних виставок, позитивні відгуки преси. Гама полотен приглушена, монохромна. Урбаністичні пейзажі. Париж став для Гніздовського умовною межею, за якою лишилися роки вагань і невизначеності. Тут митець познайомився зі Стефанією Кузан, дочкою вихідця з України, емігранта часів Першої світової. Через рік, 16 лютого 1957 року, вони побралися. Стефанія, а для Якова — Фанні, дизайнер за освітою, була поруч із художником до останніх хвилин його життя.

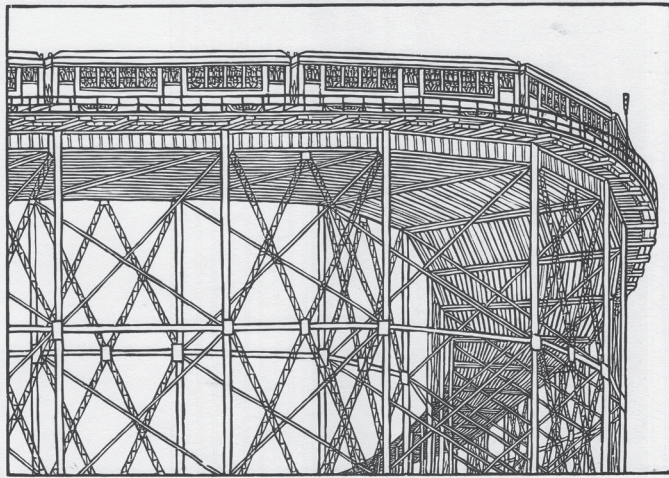
У серпні 1957 року подружжя відвідало французьке місто Бурж, з баранцями на гербі, Гент, Брюссель та Антверпен. А вже в лютому наступного року Гніздовський разом з дружиною повернувся до Нью-Йорка.

У подальшому художник неохоче згадував своє перебування у Франції. Він перегорнув останню сторінку складної мистецької передмови до бажаного, вільного мистецького буття в країні, де всупереч обставинам, а не завдяки, отримав можливість розкрити свої унікальні здібності.

З 1958 року Гніздовський працює переважно в тиражній графіці. Одна з версій дереворита «Сосни», більш деталізована, була придбана Асоціацією Американських художників у Нью-Йорку. Чому дерева, чому квіти? На це запитання митець довгий час не знаходив відповіді. За плечима Якова — академічна художня освіта. В новій країні його захопили колоритні, часом ексцентричні образи мешканців навколи-

Я. Гніздовський. Вівця.
56×38,7. 1961

Я. Гніздовський. Експрес у Бронксі. Дереворит. 35×50,5. 1960

сніх будинків, вулиць. Він жадібно вдивлявся в обличчя безробітних біля метро, пенсіонерів у парку. Проте бракувало грошей та належного володіння мовою, щоб пояснити свої наміри й отримати згоду на позування. Американці на контакт йдуть дуже неохоче, а без такої перестороги можна потрапити в конфліктну ситуацію.

Звернути увагу на рослини й тварин і зробити їх темою свого мистецтва Гніздовського змусили життєві обставини. Такому рішення передувала складна внутрішня боротьба. Людина, як творчий об'єкт, вимушено відійшла на другий план. У Нью-Йоркському районі Бронкс розташований найбільший міський зоопарк Сполучених Штатів та один з найдавніших ботанічних садів світу. «Чим більше я приходив туди, тим краще почувався. Тут я знайшов потрібну мені гармонію», — згадував художник. Рослини виявилися ідеальними моделями, а тварини позували за жменю горішків. Реально окреслена стилістична і тематична спрямованість остаточно переконали Гніздовського у правильності обраного шляху, додала впевненості і внутрішньої рівноваги. Техніка гравюри по дереву підказала художникові формальні вирішення. Динамічно, декоративно, дуже по-американськи. Митець відчував, що така зображувальна система може мати глядацький і комерційний успіх. Завдяки цілеспрямованості та надзвичайній працездатності Яків Гніздовський форсує вдало знайдений стилістичний хід. Не образ, а знак, концентрована суть об'єкта.

Всесвітнє визнання, численні виставки. Дереворити Гніздовського були включені до виставки сучасної американської графіки, яка експонувалася в країнах Латинської Америки, СРСР, країнах Західної Європи,

Канаді, Японії, Індії. Твори митця зберігаються в колекції бібліотеки Конгресу США, Бостонського і Філадельфійського музеїв, Фондів Вудварда та Рокфеллера. Він був постійним дописувачем журналу Філадельфійського відділення Об'єднання українських митців Америки «Нотатки з мистецтва». У 1967 році в Нью-Йорку вийшла друком книга роздумів та спостережень митця під назвою «Пробудження царівни».

Митець багато працював у жанрі екслібриса, був членом Товариств шанувальників книжкового знаку Великої Британії та Сполучених Штатів, створив проєкт нової української абетки. В 1975 році вийшов друком альбом-каталог художника «Дереворізи Жака Гніздовського 1944–1975». Повне видання всіх творів майстра побачило світ у 1987-му, вже після смерті автора.

Творча спадщина Я. Гніздовського — це сотні полотен, більше трьохсот дереворитів, офорти, ліногравюри, статті й рецензії. Видання «Гніздовський: екслібрис» визнано Американським інститутом графічного мистецтва однією з найкращих публікацій в США за 1986 рік. Про художника було знято документальний фільм «Вівці в дереві», який отримав нагороду на кінофестивалі у Нью-Йорку.

Численні виставки в Європі, Африці, на Близькому Сході. Показово, що естампи майстра схвально зустріли в Японії, країні, де культура ксилографії перебуває на високому рівні. Яків Гніздовський був автором серії марок «Пластової пошти», ілюстрував твори Джона Кітса, Семюеля Колриджа, Роберта Проста та інших. Художник створив 27 образів для іконостаса греко-католицької церкви св. Трійці в американському містечку Кергонксон. Свого часу дві роботи Гніздовського — «Зимовий пейзаж» та «Соняшники» — прикрашали робочий кабінет Президента Сполучених Штатів Америки Джона Кеннеді.

Зусиллями Державної комісії з повернення культурних цінностей в Україну на чолі з О. К. Федоруком і з доброї волі вдови художника на батьківщину було передано 50 робіт майстра. Вони прикрашають музейні колекції Києва, Львова, Тернополя. Згодом твори Гніздовського були подаровані музеям Івано-Франківська та Чернівців. Кілька оригіналів зберігається у Борщівському краєзнавчому музеї.

У своєму заповіті Яків Гніздовський просив поховати його на рідній землі. В 2005 році прах художника було перепоховано на Личаківському цвинтарі Львова.

Вкотре перегортаю подаровану мені монографію. На суперобкладинці — вівці, на розвороті — руки творця і дерев'яна панель з чорно-білим мереживом. Яків Гніздовський не намагався бути оригінальним. Його стилістика будувалася на простоті і гармонії. У цій підкресленій простоті криються внутрішня енергетика і прихований драматизм.

Ім'ям художника названо вулиці у Львові та Боршеві. Яків Гніздовський назавжди повернувся в Україну, залишивши по собі яскравий мистецький сполох.

**ЧЕРНО-БЕЛЫЕ КРУЖЕВА
ЯКОВА ГНЕЗДОВСКОГО**

Юрий Рубашов

Аннотация. Автор статьи знакомит читателя с жизнью и творчеством известного американского художника украинского происхождения Якова Гнездовского.

Ключевые слова: эмиграция, гравюра на дереве, творец, Нью-Йорк.

**BLACK AND WHITE LACE
JACQUES HNIZDOVSKY**

Yuriy Rubashov

Annotation. The article focuses reader's attention to the life and creative work of famous American artist and Ukrainian origin Jacques Hnizdovsky.

Key words: emigration, woodcut, artist, New York.